

Dwa oblicza wiary

Autor tekstu: **Marek Krakus**

Tomasz z Akwinu i Franciszek z Asyżu. Teolog i mistyk. Czym się różnią?

Teolog mówi o Bogu, opisuje Go. Mistyk z Bogiem rozmawia, modli się.

Czym jest modlitwa? Zwierzeniem się Bogu. Takim samym zwierzeniem, jakie czynią kobiety podczas rozmowy z kobietami, swoimi przyjaciółkami, opowiadając o swoich troskach, smutkach, radościach, oczekując wsparcia psychicznego. Rozmowa ta ma służyć tworzeniu więzi uczuciowej a nie przekazywaniu informacji lub wiedzy. Tego rodzaju rozmowy są bardzo często niezrozumiałe dla mężczyzn, którzy w przypadku kłopotów szukają pomocy w racjonalnym rozwiązaniu problemu. Jest to przyczyną wielu nieporozumień, a wynika z różnego funkcjonowania psychiki otwartej uczuciowo (głównie kobiet) i racjonalnej, chłodnej uczuciowo (najczęściej mężczyzn). [1]

Modlitwa, to sposób przeżywania religii mistyków i kobiet. Rozważania teologiczne mężczyzn ich irytują. Traktują to jako „zbędne mędrkowanie”, które do niczego dobrego nie doprowadzi.

Mężczyźni z kolei są ciekawi. Jak to jest z tą transcendencją, czy w ogóle istnieje, jakie są jej właściwości? Szukają argumentów, dowodów, mają zacięcie filozoficzne. To teologowie.

Czy te różnice wynikają z wychowania?

W ostatnich latach pojawiło się wiele dowodów na to, że opisane powyżej różnice umysłów mają w dużym stopniu podłoże biologiczne. Wynikają z genetycznego zaprogramowania mózgow i podlegają wpływom hormonów i neuroprzekaźników [2]. Te różnice mają wpływ na wiele aspektów funkcjonowania umysłów w różnych dziedzinach. Trudno byłoby przypuszczać, że nie mają one wpływu na sposób podejścia ludzi do wiary.

Ponieważ procesy uczuciowe mieszczą się w starszych ewolucyjnie częściach mózgu [3], można się spodziewać, że mieszczą one wzory zachowań instynktownych, dziedziczonych genetycznie, a nie wyuczonych podczas wychowywania. Stąd można wysnuć hipotezę, że zdolności do przeżyć religijnych o charakterze uczuciowym są również dziedziczone. Przejawiają się w takich formach jak magiczne myślenie, przesady, obrzędy magiczne, i towarzyszą ważnym zdarzeniom życia człowieka, jak narodziny, śmierć, choroby, powstanie związku małżeńskiego. Wszystkim tym zdarzeniom towarzyszą z reguły silne emocje. Uczuciowe obrzędy religijne są zarówno wyrazem ich przeżywania, jak i sposobem radzenia sobie z nimi.

Takie wydarzenia mogą również wpływać na stany otwarcia i zamknięcia psychicznego. Otwarcie emocjonalne psychiki na skutek śmierci osoby bliskiej może doprowadzić do nawrócenia na wiarę uczuciową osoby dotychczas zamkniętej, mającej dystans psychologiczny do religii. Ale takie traumatyczne wydarzenie może także doprowadzić do zamknięcia uczuciowego i odejścia od religii.

Powyżej opisane wydarzenia o charakterze uczuciowym znajdują swoje odzwierciedlenie w obrzędach religijnych. Święto Bożego Narodzenia ma za podstawę uczuciową radość z narodzenia dziecka. Jest to święto uczucia więzi rodzinnej i współodczuwania macierzyństwa przez kobiety. Ten nastrój święta rodziny udziela się nawet niewierzącym. Święta Wielkanocne są świętami nadziei na przezwyciężenie śmierci, odradzania się nowego życia. Poprzedzają je obrzędy wspominające śmierć Jezusa, w których ważną częścią jest współczucie dla umierającego człowieka oraz dla jego matki. Również Święto Zmarłych ma uniwersalny wymiar uczuciowy, niezależny od religii. Jest tęsknotą za bliskimi, którzy odeszli na zawsze.

Jak mogą powstawać różnice w podejściu mężczyzn i kobiet do religii?

Zwiększony wpływ hormonów podczas procesu dojrzewania pogłębia różnice w genetycznym zaprogramowaniu umysłów chłopców i dziewcząt. Podczas procesu dojrzewania chłopców często występuje proces zamykania psychiki uczuciowej (zanik możliwości odczuwania nieseksualnego uczucia bliskości). Dzieje się tak na skutek dwóch czynników: dominacji działania testosteronu i zakrywania uczucia bliskości przez pożądanie seksualne, oraz wpływu wykształcenia promującego przewagę myślenia racjonalnego (dominacja sfery racjonalnej w mózgu, nowej kory [4]). Wtedy najczęściej mają miejsce przypadki odchodzenia od religii, która w wieku dziecięcym miała wyraz uczuciowy. Odejścia od religii w tym okresie

są rzadziej spotykane u dziewcząt. Jeżeli osoba zamknięta uczuciowo pozostaje wierząca to jej wiara nabiera charakteru abstrakcyjnego. Bóg jest traktowany bezosobowo jako „siła sprawcza”, „pierwsza przyczyna”, „zegarmistrz świata”, który przestał się interesować światem i nie odpowiada na modlitwy (deizm). Tacy ludzie nie potrafią odczuwać kontaktów z Bogiem, nie potrafią przeżywać modlitwy jako rozmowy.

Oddziaływanie hormonów na psychikę kobiet działa silnie otwierająco na ich uczuciową część psychiki. Powoduje to, że są one bardziej podatne na oddziaływanie dziedziczonych form zachowań religijnych, mających uczuciową podstawę. Nawet u wyznających katolicyzm kobiet, a także części mężczyzn z dominacją sfery uczuciowej umysłu, pojawiają się skłonności do wierzeń i obrzędów magicznych, będących przejawem zachowań atawistycznych, wykształconych w trakcie tysiącleci ewolucji gatunku ludzkiego. U osób wierzących uczuciowo istnieje głębokie przekonanie o sile sprawczej modlitwy, duże znaczenia mają kontakty osobowe z osobami nieżyjącymi (kult Świętych i Matki Boskiej). Dominacja znaczenia kontaktów między osobami powoduje tendencję do personifikowania różnych zjawisk przyrodniczych i społecznych. Przykładem tego jest Szatan uosabiający zło i anioł uosabiający dobro. Skłonności kobiet do wiary uczuciowej na ogół wzmagają się po urodzeniu dziecka, zaś u mężczyzn mogą się pojawiać w podeszłym wieku (otwieranie się sfery uczuciowej umysłu na skutek zmniejszania się poziomu testosteronu).

Jednym z najważniejszych przejawów funkcjonowania uczuciowego umysłu jest miłość romantyczna, zauroczenie, mające podstawę w nieseksualnym uczuciu bliskości. Pod wpływem takiej miłości może dojść do otwarcia uczuciowego mężczyzny dotychczas emocjonalnie zamkniętego [5]. Przykładem takiego uczucia była platoniczna miłość św. Franciszka do św. Klary. Współwystępowanie skłonności do zakochania i mistycyzmu jest często spotykanym przypadkiem [6].

Czy może to nas przybliżyć do zrozumienia fenomenu przeżyć mistycznych?

Zdarza się czasami stan tak silnego zakochania, zauroczenia, że pomiędzy osobami powstaje szczególna, bardzo silna więź duchowa. Dla osób tak zakochanych najważniejsza jest obecność osoby będącej obiektem miłości. Jeżeli jej nie ma w pobliżu, to pojawia się ona w umyśle osoby zakochanej. Do tego stopnia, że osoba zakochana może zajmować się czymś innym, rozmawiać z innymi ludźmi, a osoba będąca obiektem miłości nieustannie jest obecna w jej umyśle. Zakochany nie może o niej przestać myśleć, nie podlega to jego woli. Taka obecność osoby jest psychicznie bardzo realnie odczuwana. Zakochany bez przerwy rozmawia z nią w myślach. Podobnie, w umyśle osoby silnie wierzącej uczuciowo nieustannie jest obecny Bóg, Jezus, Matka Boska. To jest właśnie stan mistycznego zjednoczenia z Bogiem. Modlitwa jest właśnie taką Obecnością [7]. Ostatnio takie zjawiska stają się przedmiotem badań naukowych. Jak pisze Helen Fisher: „Jakiś, dotąd niezidentyfikowany, proces mózgowy musi wywoływać uczucie połączenia z ukochaną osobą. Naukowcy zaczynają odkrywać rejony mózgu, które uaktywniają się, kiedy czujemy łączność z „siłą wyższą”, taką jak Bóg. Być może ten rejon ma udział w powstawaniu miłości” [8]. Podobieństwo stanu zakochania i wiary mistycznej przejawia się również w tym, że tak, jak nie można zakochać się na własne życzenie, tak samo „łaska” wiary mistycznej nie zależy od woli człowieka.

Nieodłącznym aspektem stanu otwarcia emocjonalnego są właściwości zachowań ludzi o których pisałem w artykule „Język racjonalny i emocjonalny w religii i polityce”. Dominuje u nich etyka „uczuciowa”, gdzie człowiek dobry, to „swoj”, a zły to „obcy”. Nie potrafią oderwać się od emocjonalnego przywiązania do poglądów panujących w swoim „kręgu bliskości” i popatrzeć obiektywnie i z dystansem na problemy różniące ich bliskich od obcych. Stąd mogą również powstawać trudności w porozumieniu na tematy religijne pomiędzy osobami o charakterze teologa i mistyka. Teolog bywa otwarty na nowości w rozumieniu prawd religijnych, gotowy do dyskusji z ludźmi innych religii a także niewierzącymi. Mystyk jest z natury konserwatywny, „nowinki” religijne odbiera jako zakwestionowanie jego wiary, obrazę uczuć religijnych, atak na podstawę jego psychiki. Nie potrafi traktować rozważań religijnych naruszających jego wiarę z emocjonalnym dystansem.

Ludzie o silnie uczuciowej wierze często stają się charyzmatycznymi przywódcami religijnymi. Łatwość nawiązywania przez nich więzi uczuciowej powoduje powstawanie wokół nich religijnego „kręgu bliskości” składającego się z ludzi przeżywających wiarę uczuciowo, najczęściej kobiet. Wewnątrz takiego kręgu panuje wzajemna miłość. W stosunku do ludzi z zewnątrz, nawet z tej samej religii, odczuwają oni niechęć, a nawet wrogość, zwłaszcza gdy próbują oni zwracać uwagę na negatywne zjawiska pojawiające się wewnątrz instytucji religijnych.

Ponieważ charakter ludzi zmienia się z szerokością geograficzną, zależy od klimatu i innych czynników zewnętrznych, można zaobserwować różny stopień dominacji religii uczuciowej w różnych religiach. Przykładem tego jest emocjonalna religijność Arabów, a także uczuciowa religijność polskich górali, Włochów, Hiszpanów, Latynoamerykanów, a także surowość i chłód uczuciowy religii protestanckich w północnej Europie [9].

Teolog i mistyk. Czy mogą się nawzajem zrozumieć?

Teolog ma naturę filozofa, podchodzącego do problemów z dystansem, „na zimno”. Często miewa zamkniętą sferę uczuciową umysłu. Doznania psychiczne mistyka bywają dla niego niedostępne. Istotą wiary teologa są przekonania filozoficzne.

Mystyk „ogłada” rzeczywistość transcendentną bezpośrednio „kontaktując się z osobowym Bogiem”. Rozważania teologa są mu niepotrzebne, odbiera je jako pustą grę abstrakcyjnymi pojęciami. Nie potrafią mu wyjaśnić jego wewnętrznych przeżyć religijnych. Istotą wiary mistyka są uczucia religijne.

Postówie

Tekst powyższy może razić schematyzmem i skrajnym przedstawieniem osobowości teologa i mistyka. To prawda, rzeczywistość jest bardziej złożona. Chciałem jednak uwypuklić cechy różniące te dwa typy osobowości. Jest to hipoteza poprzez którą chciałbym przybliżyć się do zrozumienia złożonej rzeczywistości wiary. Bywają ludzie, którzy potrafią połączyć w swoim umyśle te skrajności. Jest ich jednak niewielu.

Przypisy:

[1] A. i B. Pease , "Dlaczego mężczyźni nie słuchają, a kobiety nie umieją czytać map", Poznań 2004.

[2] Tamże.

[3] H. Fisher, *Dlaczego kochamy*, Poznań 2004.

[4] Działanie testosteronu zwiększa umiejętności ścisłego, abstrakcyjnego myślenia związanego ze zdolnościami do wyobraźni przestrzennej, wzmacnia zainteresowanie poznawaniem związków przyczynowo skutkowych w przyrodzie, naukami ścisłymi, matematyką, filozofią. Z kolei estrogen i progesteron, hormony kobiece pobudzają zdolność do wyczuwania stanów emocjonalnych innych osób, ich nastrojów, wzmagają zainteresowanie relacjami uczuciowymi pomiędzy ludźmi, zwiększają zdolności do rozmów budujących więź uczuciową. H. Fisher, "Anatomia miłości", Poznań 2004, str. 221 do 232. A. i B. Pease , "Dlaczego mężczyźni nie słuchają, a kobiety nie umieją czytać map" .

[5] Krakus, [Marsjanie i Wenusjanki. Teksty apokryficzne](#), Kafeteria.pl.

[6] J. Badeni, J.A. Kłoczowski, "Boskie oko", Kraków 2003, str. 314.

[7] J. Badeni, J.A. Kłoczowski, *Boskie oko*, Kraków 2003, s. 225.

[8] H. Fisher, *Dlaczego kochamy*, Poznań 2004, str. 242.

[9] J. Badeni, J.A. Kłoczowski, op.cit., s. 316.

Marek Krakus

Ur. 1946. Z wykształcenia jest fizykiem, pracującym zawodowo w dziedzinie elektroniki. Zainteresowania: filozofia, nauki społeczne, polityka, muzyka poważna, sport.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 25-01-2006)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4570) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4570>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl